

Opkomst verkiezingen speelt een steeds boeiender spel

De jongste verkiezingen voor de Provinciale Staten, hebben laten zien dat de trend van dalende opkomsten zich voortzet. We moeten daarom nieuwe manieren vinden om de uitslagen te analyseren, meent opiniepeiler Maurice de Hond. Vergelijking van uitslagen van verschillende verkiezingen is onmogelijk geworden.

MAURICE DE HOND

OMDAT IN Nederland bij de verschillende verkiezingen vrijwel steeds dezelfde partijen meedoen, bestaat de behoefte bij elke verkiezing landelijke conclusies te trekken. De opkomst, die steeds verder daalt, speelt echter een boeiend spel, waardoor dat eigenlijk niet meer mogelijk is. Gisteren zelfs met een pikant effect, waardoor het CDA - net - de grootste werd. Langzamerhand moeten we nieuwe manieren vinden om de uitslagen te analyseren. Voor de PvdA zou de uitslag toch een teken aan de wand moeten zijn.

Het zal iedereen duidelijk zijn dat als bij de Tweede-Kamerverkiezingen de opkomst bijna 74 procent is geweest en gisteren maar 45,4 procent, vergelijkbaarheid tussen de uitslagen van de twee verkiezingen in feite onmogelijk is. Toch waren er weer diverse politici die het niet konden laten aan te geven dat hun partij ten opzichte van de Tweede-Kamerverkiezingen had 'gewonnen'. Een analyse van de uitslag van de Provinciale-Statenvorkezingen 1999 laat goed zien hoe de opkomst in de verkiezingsuitslag doorwerkt en welk bijzonder bijeffect de gemeenteraadsverkiezingen in West-Brabant hadden. Tevens geeft die aanwijzingen hoe we in de toekomst verkiezingsuitslagen moeten interpreteren.

Deze tabel laat zien hoe getalsmatig de opkomst werkt.

Opkomst naar provincie		
provincie	opkomst 1995	verschuiving
Groningen	53,3	-1,7
Friesland	58,0	-4,0
Drenthe	54,8	-2,6
Overijssel	54,9	-4,7
Flevoland	50,6	-4,3
Gelderland	53,1	-6,0
Utrecht	54,7	-7,2
Noord-Holland	47,5	-6,0
Zuid-Holland	48,2	-6,2
Zeeland	55,3	-6,7
Noord-Brabant	44,6	0,5
Limburg	47,6	-3,0
Nederland	50,2	-4,7

Het verschil in opkomst tussen de provincies is in absolute zin hoog, maar ook de verschuiving verschilt fors. Dat in het noorden de opkomst ruim boven de 50 procent ligt en de daling lager is dan in heel Nederland, impliceert dus dat 'de invloed' van deze provincies op de uitslag groter is geworden. En omdat de electorale verhoudingen in het noorden anders zijn dan in heel Nederland, heeft het simpele feit van het verschil in opkomst naar regio al een effect op de uitslag.

Het duidelijkst is dat in Noord-Brabant te zien. In 1995 was daar de laagste opkomst van Nederland (44,6 procent). In die provincie is de opkomst nu juist omhoog gegaan.

Dit is vooral gebeurd omdat in 29 gemeenten ook nog een gemeenteraadsverkiezing was (in die gemeenten was de opkomst zelfs 51 procent). Zo ging in Bergen op Zoom de opkomst ruim 10 procentpunt omhoog en in Bladel zelfs 20 procentpunt.

In de meeste Brabantse gemeenten waar geen Gemeenteraadsverkiezingen werden gehouden, ging de opkomst op dezelfde manier omlaag als bijvoorbeeld in Zuid-Holland. Pikant effect ervan is dat door die gemeenteraadsverkiezingen het CDA net de grootste is geworden. Het verschil tus-

sen CDA en VVD in de einduitslag is in totaal ongeveer 30.000 stemmen.

Als de opkomst in die 29 gemeenten ongeveer zo was geweest als in de rest van Nederland, dan was het gat tussen CDA en VVD beduidend kleiner geworden en waren de twee partijen vrijwel gelijk geëindigd. (In Hengelo, waar een referendum werd gehouden over Twente Stad, was de opkomst ook 10 procentpunt hoger dan vier jaar daarvoor, met eveneens per saldo een positief effect voor het CDA. Als het onderwerp de mensen raakt, dan komen ze blijkbaar wel).

Uit het in opdracht van NOS en ANP gehouden onderzoek van Inter/View is op een andere manier te zien hoe de

opkomst een vergelijking met de Tweede-Kamerverkiezingen onmogelijk maakt.

Opkomst per partij van kiezers die ook stemden bij de Tweede-Kamerverkiezingen vorig jaar.

partij	weer gestemd	weer op zelfde
PvdA	51	35
VVD	52	43
CDA	66	55
D66	56	29
GroenLinks	57	44
PCG	86	73
Totaal	61	50

De aanhangers van het CDA uit 1998 zijn dus duidelijk sterker opgekomen dan die van PvdA en VVD. Zelfs als iedereen die wel is opgekomen, dezelfde partij had gestemd als in 1998, dan zouden er toch forse verschuivingen zijn geweest in de uitslag. Zo zou het CDA alleen op basis van dat principe al een uitslag van 22,5 procent hebben gehaald en zou de VVD op 23,5 procent uitgekomen zijn. De laatste kolom van de tabel laat echter wel zien dat van de wel opgekomen kiezers de PvdA er meer kwijt is geraakt dan VVD en CDA. Bij D66 is dat nog sterker het geval.

Uit de analyses kunnen we verder opmaken dat jongeren veel slechter zijn opgekomen dan ouderen. Van de kiezers onder de 35 jaar is maar 34 procent opgekomen, terwijl van de 65-plussers 64 procent opkwam. Ook naar welstand is er een duidelijke relatie. Modale inkomens kwamen voor 41 procent op, bij de hoogste inkomens was de opkomst 57 procent. Dit zijn herkenbare patronen voor verkiezingen met een lage opkomst.

Bij de vergelijking met de opkomstanalyse van de Statenverkiezingen van 1995 zien we toch nog een ander interessant punt. Toen kwamen de VVD-kiezers relatief gezien duidelijk beter op dan gisteren! In 1995 was Bolkestein op zijn hoogtepunt, terwijl het CDA en de PvdA om wisselende redenen niet zo goed lagen. Derhalve kunnen we vaststellen dat de opkomst niet alleen een samenhang vertoont met demografische kenmerken.

GroenLinks, met een relatief jong electoraat, heeft het gisteren toch heel goed gedaan. De mate waarin een partij (of persoon) enthousiasme kan opwekken zal blijkbaar ook terug te zien zijn in de opkomstcijfers van de aanhangers van die partij en dus ook in de uitslag zelf.

Betekenis

Vooralsnog houdt dit dus in dat we eigenlijk bij verkiezingen alleen vergelijkingen kunnen trekken met de vorige verkiezing voor dezelfde instantie. Eventuele verschuivingen in opkomst hebben dan toch ook een echte electorale betekenis. Een vergelijking tussen de uitslag van twee verschillende verkiezingen is echter min of meer onmogelijk geworden.

In 1978 was de opkomst bij de Statenverkiezingen nog ruim 75 procent en kon die vergelijking wel worden gemaakt. De PvdA haalde toen dezelfde uitslag als bij de historische overwinning bij de Kamerverkiezingen van 1977 (34 procent), waarna het tweede kabinet-Den Uyl er niet kwam.

In dat kader moet de uitslag van gisteren de PvdA zwaar vallen. Ten opzichte van de slechte Statenverkiezingen van 1995 won de PvdA maar 2 procentpunt. Dat is 10 procentpunt minder dan bij de Tweede-Kamerverkiezingen. Wellicht betekent dat toch dat als de kiezers niet expliciet op Wim Kok kunnen stemmen, de positie van de PvdA beduidend slechter is dan bij Tweede-Kamerverkiezingen het geval lijkt te zijn.

Het werkelijke bewijs van de fundamentele positie van de PvdA zal worden geleverd als de PvdA voor het eerst zonder Kok de Tweede-Kamerverkiezingen ingaat. Het zal mij niet verbazen als de PvdA dan electoraal zwakker zal zijn dan het CDA was na de periode-Lubbers. Ik ben benieuwd wanneer die verkiezingen zullen zijn! Wellicht eerder dan menigeeen denkt.